

ÁTKELŐK A TÚLVILÁGRA

Két gepida temető a Közép-Tisza mentén

ÁTKELŐK A TÚLVILÁGRA

Két gepida temető a Közép-Tisza mentén

Átkelők a túlvilágra
Két gepida temető a Közép-Tisza mentén

Crossings to the afterworld
Two Gepidic cemetery along the Middle Tisza

SZOLNOKI RÉGÉSZETI TANULMÁNYOK 3.
ARCHAEOLOGICAL PAPERS OF SZOLNOK 3.

Szerkesztő: F. Kovács Péter
Sorozatszerkesztő: F. Kovács Péter

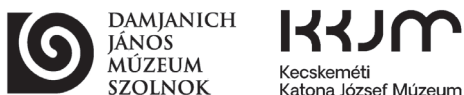
Felelős kiadó: Dr. Horváth László
Fordította: Sebők Katalin
Tipográfia: Kiss Zsuzsanna
Fotó: Dankó Szabolcs, Kiss Béla

ISSN: 2560-1113

ISBN 978-615-6161-09-3:

Nyomdai munka: Gyomai Kner Nyomda Zrt.

A katalógus az azonos című kiállításához készült, amely a Kecskeméti Katona József Múzeum és a szolnoki Damjanich János Múzeum közös projektjeként valósult meg az Eötvös Loránd Kutatóhálózat, a Szegedi Tudományegyetem és a Magyar Természettudományi Múzeum szakmai közreműködésével.

Partnereink:

Damjanich János Múzeum
Szolnok, 2022

Tartalom/Content

HORVÁTH LÁSZLÓ	5
Előszó <i>Foreword</i>	
VIDA TIVADAR	
Átkelők a túlvilágra <i>Crossings to the afterworld</i>	
B. TÓTH ÁGNES	17
Akik „messze felülmúlták a langobardokat létszámban és vitézségben”: a gepidák története és régészeti emlékei “ <i>They are far superior to the Lombards in multitude and valour</i> ” <i>History and archaeological record of the Gepids</i>	
MASEK ZSÓFIA – F. KOVÁCS PÉTER	33
A tiszapüspöki gepida kori temető <i>A cemetery at Tiszapüspöki from the Gepidic period</i>	
HORVÁTH ESZTER – MOZGAI VIKTÓRIA – BAJNÓCZI BERNADETT	53
A Tiszapüspöki-Fehér-tó-part gepida kori temető polikróm ötvöstárgyainak archeometriai vizsgálata <i>Archaeometric study of polychrome fine metalwork objects from the Gepidic period cemetery at Tiszapüspöki-Fehér-tó-part</i>	
B. TÓTH ÁGNES – WILHELM GÁBOR	63
Gepida kori temető a Tiszaug-Országúti bevágás nevű lelőhelyen <i>A cemetery at Tiszaug-Országúti bevágás from the Gepid period</i>	

HERCEG ZSUZSANNA	81
Tiszaug-Országúti bevágás lelőhely gepida leletanyagának restaurálása	
<i>Conservation of the find material from Tiszaug-Országúti bevágás</i>	
SZENICZEY TAMÁS – MARCSIK ANTÓNIA – MADAI ÁGOTA – HAJDU TAMÁS	85
Emberi maradványok Tiszapüspöki és Tiszaug gepida kori temetőiből	
<i>Human remains from two Gepidic period cemeteries at Tiszapüspöki and Tiszaug</i>	
KUSTÁR ÁGNES – HERCEG ZSUZSANNA	97
A gepidák életre keltett arcvonásai	
<i>Gepids brought back to life</i>	

Tárgykatalógus / Catalogue

MASEK ZSÓFIA – F. KOVÁCS PÉTER – HOPPÁL KRISZTINA KINGA	111
Válogatás a tiszapüspöki gepida temető tárgyaiból	
<i>Selected finds from the Gepidic cemetery of Tiszapüspöki</i>	
B. TÓTH ÁGNES – WILHELM GÁBOR – HAJDRIK GABRIELLA	161
Válogatás a tiszaugi gepida temető tárgyaiból	
<i>Selected finds from the Gepidic cemetery of Tiszaug</i>	
SZENICZEY TAMÁS – MARCSIK ANTÓNIA – MADAI ÁGOTA – HAJDU TAMÁS	227
Válogatás a tiszapüspöki és tiszaugi gepida temetők embertani leleteiből	
<i>Selected anthropological finds from the Gepidic cemetery of Tiszapüspöki and Tiszaug</i>	

Átkelők a túlvilágra

A régész az egykor élt embereket abban a pillanatban találja meg, amikor éppen a túlvilágra lépnek át, és a földi élet ezen utolsó felvillanásából kísérli visszagombolyítani az egykor volt élet fonálát. A temetkezésben mindent az „átmenet rítusa” határoz meg. Ez a szigorúan szabályozott elképzelés a földi élet lezárásáról és a túlvilági útra történő felkészülésről teremti meg a búcsúzás kereteit, és lehetőséget ad arra, hogy utoljára földi pompájában lássuk az egyént, és egyben a szertartást végző közösséget. A tudomány aligha találhat jobb alkalmat arra, hogy a leletek és körülményeik alapján megismerje, mit gondoltak ők, mit gondoltak a gepidák, magukról és világukról, amelyben az életük lezajlott.

Felmerül bennünk a kérdés, hogy miért is lehet ma érdekes számunkra a gepidák germán népe, akik eddig mintha kevesebb figyelmet kaptak volna a kutatásban és a közvéleményben, mint sikeresebb, az európai történelemre nagyobb hatással volt kortársaik: a gótok vagy a langobardok. Mit tanulhatunk ma a gepidák történetéből? A kiállításban bemutatott tiszapüspöki és tiszauagi temetők leletanyagának tanulmányozása miként segíti a gepida kor történetének jobb megértését, a korabeli társadalom működésének, az egykori

emberek életének és kapcsolatrendszerének jobb megismerését? Egy Bóna István professzorhoz köthető anekdota jól kifejezi, hogy a gepidák milyen szorosan hozzátartoznak a Kárpát-medence korai történetéhez. A gepida és a langobard kor neves kutatója, a rá jellemző humorral az 1980-as évek elején a gepidákról szóló előadását a következőképpen vezette be: „Nézzék, amint a Tiszát a legmagyarabb folyónak tekintettük, mert Magyarországon eredt és ugyanott torkollott a Dunába, úgy a gepidákat a „legmagyarabb” germánoknak tarthatjuk, mert a teljes egykori településterületük az egykori Magyarország területén, a Tisza vidéken, Erdélyben és a Szerémség keleti felén helyezkedett el.” (Ez a kijelentés ma csak akkor nem vitatható, ha az egy évszázadnál is korábbi Európára gondolunk.) A gepidák történelmi jelentősége azonban túlmutat a helyi határokon, mert anyagi és szellemi kultúrájuk szorosan kötődött a Római Birodalom és a Hun Birodalom bukása után kialakult kora középkori Európa világhoz.

Ekkor, az 5–6. században jöttek létre a Római és Bizánci Birodalom területén és peremvidékein azok a barbár hatalmi központok, királyságok, amelyeket a mai európai nemzetállamok egykori előzményüknek tekintenek. E korai királyságok átmentették a késő

antik kultúra számukra befogadható elemeit és azokat a saját barbár hagyományaikkal ötvözték. Itt említhetjük a frankok királyságát a mai Belgium területén, a nyugati gótokét Galliában és Hispániában, a vandálokét Észak-Afrikában és a keleti gótokét, majd a langobardokét Itáliában.

Különös, hogy ekkor az angolszász Britanniától a Rajna és a Duna vidéken át egészen Erdélyig megfigyelhető egy olyan kulturális és kommunikációs hálózat, amelyet a késő antik vonásokkal teli germán Meroving kultúra hatott át, és amelynek a gepidák a thüringekkel együtt a keleti szélén helyezkedtek el. A gepidák szoros kulturális és politikai kapcsolatait az európai késő antik-kora középkori világgal mi sem bizonyítja jobban, mint az erdélyi Apahidán (Apahida, Románia) eltemetett királyuknak és Childeric frank királynak az antik Tornacumban (ma Tournai, Belgium) feltárt temetkezései, amelyek megegyező uralkodói reprezentációról, azonos méltóságjelvényekről, és azonos stílusú, magas művészi színvonalon kivitelezett viseleti és használati tárgyakról tanúskodnak. Különösen szerencsés, hogy a gepidák esetében ismerjük a társadalmi piramis csúcsán álló király méltóságjelvényeit, pazarul díszített személyes tárgyait, ami alapján képet kaphatunk a gepida elit európai beágyazottságáról és kapcsolatrendszeréről. Ilyen elsőrendű forrásokkal nem rendelkezünk a langobardok, a szvébek vagy a gótok hagyatékában.

A népvándorlás kor viharai után a korai középkor viszonylagos politikai stabilizációt, lassú gazdasági fejlődést hozott, s Európában több generáción át lakott települések és közelükben sok száz, vagy sok ezer síros (ún. 'soros') temetők jöttek létre. A Kárpát-medence keleti felén a hun kor után újjá szerveződő életet kezdetben kis sírcsoportok és tanyaszerű/szórt szerkezetű települések, majd

később az állandó falvak megjelenése jelzi. Így történt ez a Tisza vidékén is, hiszen a leletanyag alapján a tiszapüspöki és tiszaugi temetőket 3-4 generáción át is használták.

Az egymással dinasztikus házassági kapcsolatokat fenntartó, kora középkori, európai királyságok számára nagy kulturális vonzerőt jelentett a mediterrán antik-bizánci kultúra, és valódi politikai kihívást teremtett a Bizánci Birodalom és az Itáliai Királyság. Más germán népekhez hasonlóan a gepidák is törekedtek bejutni a Bizánci Birodalom területére, mert részesülni akartak e gazdag és lenyűgöző civilizáció javaiban. 473-ban el is foglalták az egykori császárvárost Sirmiumot (ma Sremska Mitrovica, Szerbia), és az itáliai gótok mintájára „római típusú” barbár királyság létrehozására tettek kísérletet. Bár Sirmiumot később elvesztették, később sikerült a gótoktól visszaszerezniük, és tudjuk, hogy 567-ben ott székelt az utolsó gepida király Kunimund, és az ariánus püspök Thrasarik, aki aztán a langobardoktól elszenvedett vereség után Konstantinápolyba menekítette az uralkodói hatalom jelképének tekinthető királyi kincstárat. A gepidák tehát a dél-európai nagyhatalmi játszmák szereplői voltak és szembe kerültek nemcsak Bizánccal, hanem az itáliai keleti gót királysággal is. Nagy Theoderik egy csoportjukat a Szerémségből a Rhône vidékére telepítette, később csapataik bizánci zsoldban harcoltak a gótok ellen Itáliában. A közvetlen mediterrán kulturális hatás jól érzékelhető a gepidák leletanyagában, mert köreikben a kora bizánci típusú ékszerek, viseleti és használati tárgyak nagyszámban megjelentek. A zárt cellás, ékkőberakással díszített csatok és fegyverek, a hegyikristály csatkarika mind a szomszédos Bizánci Birodalomból kerültek ide. Az értékesebb emlékek, pl. a díszes fegyverek, akár diplomáciai ajándékok vagy a hazatérő zsoldosok tulajdonai is lehettek, de

számolhatunk a határmenti csere és kereskedelem lehetőségével is.

A régészeti kutatás korábban sokat foglalkozott a gepida királyi dinasztiákhoz köthető mesés gazdagságról árulkodó leletekkel, amelyek híre messze földre is eljutott, és szerteágazó európai kapcsolatrendszerrel tanúskodott. A jelen kiállítás földrajzi és tematikus megközelítésben mutatja be a két faluközösség rétegzett társadalmát, a helyi előkelők és a köznép hagyatékát. A kiállítás rendezői sikerrel igyekeztek megragadni a tiszapüspöki és a tiszauzi temetőben a két nagy kulturális impulzusra, az európai és a bizáncira utaló jegyeket, és emellett kiemelték a gazdasági és kulturális fejlődés helyi, Tisza-vidéki önálló elemeit. A kiállítás alapvető tanulsága, hogy a régészeti leletanyag és a közösség biológiai hagyatékát képező csontvázak (személyek) összezsugorolva etnikus és kulturális sokszínűségről, egy befogadó közösségről árulkodnak.

Mindkét helyen stabil megtelepedést jeleznek a közel 100 ill. 200 síros temetők, ugyanakkor eltérő eredetű népekre utalnak a fizikai antropológiai vizsgálatok. Mindkét temetőben számolni kell a tovább élő szarmata csoportokkal, germánokkal és a hun korban betelepült keleti eredetű népek leszármazottaival. Ez utóbbiak inkább a tiszapüspöki temetőben fordulnak elő nagyobb számban. Hun kori örökségnek tekinthetők a padmalyos sírok, valamint a koponyatorzítás szokásának megléte is. Az itt feltárt temetők jó állapotú csontvázai a közeljövőben genetikai és izotópos vizsgálatra kerülnek az ELTE Régészettudományi Intézete HistoGenes ERC nemzetközi projektje keretében. A tervezett bioszociális vizsgálatok várhatóan feltárják majd a családi kapcsolatokat, segítenek megérteni a közösségek szerveződését, a társadalmi kapcsolatrendszerrel, és emellett utalnak az életmódra, a betegségekre, és az átélt stresszhelyzetekre.

Meglepő a tiszapüspöki temetőben a fegyveres (spátás) sírok nagy száma, bár ez még így is kisebb annál, mint ami a korabeli langobard vagy más nyugati Meroving kori germán temetőkben tapasztalható. Egy niellóval és ékkőberakással díszített, aranyozott ezüst kard hüvelyveret az „első germán állatstílus” a nyugati európai kultúrkörhöz köt, kivitelezése mégis helyi ötvösgyakorlatra utal. A különleges csónaktemetkezések észak-európai hagyományokra utalnak. Ugyanakkor egy egyélű, keleti típusú kard is mutatja, hogy a temetőben számolni kell a hun kor után tovább élő csoportok keleti sztyepei örökségével is. A kiállításban az egykori női viseletet művészi igényű rajzok teszik elképzelhetővé, és emellett teljes alakos rekonstrukciók hozzák közelebb nemcsak az egykor élt lányokat és asszonyokat, hanem a tiszauzi és a tiszapüspöki harcos férfiakat is.

Igazi szenzáció, hogy az új ásatásoknak köszönhetően a Tisza vidékén a sirmiumi pénzverésre utaló érmek váltak ismertté. A bizánci és itáliai mintára vert pénzek eddig a Szerémségből, csak településekről szórványként kerültek elő. Sírbeli származó hiteles gepida kori érmek csak most, a tiszapüspöki és a berettyóújfalui temetőben váltak ismertté, amelyek a sirmiumi pénzverés gót időszakából származnak. A gepida királyság uralkodói reprezentációjához is hozzátartozott a pénzverés, és a Kunimund gepida király által veretett érmek jelzik, hogy a gepida uralkodó ebben a tekintetben is a bizánci császárhoz mérte magát. Az a fiatal férfi, akinek a sírjában előkerültek az érmek megfordulhatott a Szerémségben, a kis összeg akár a zsoldjának is tekinthető. Hasonlóan, zsold lehetett Anastasius bizánci császár arany solidusa is az egyik fegyveres személy temetkezésében. A szoros gepida-bizánci kapcsolatok megnyilvánulásának tekinthető a régészet közelmúltbeli ünnepi pillanata,

amikor Konstantinápolyban előkerült a gótok által Kr. u. 504-ben megölt gepida király Trafstila fiának márvány síremléke, amelyen az előkelő származású Thrasarik már, mint *comes domesticorum* vagyis mint a bizánci császár testőre szerepel.

Sokak emlékezetében meg fog majd maradni az élet és halál közötti átmenet jelképeként a tiszaugi temetés drámai erejű, festményszerű bemutatása, és annak háttérében a falusi élet felvillanó rekonstrukciója a maga ezerféle hétköznapi tevékenységével. Élet és halál találkozik a képen. A temetőben kevés lelet utal a gepida vallásra és hitvilágra. A sok edény a sírokban a pogány ételáldozat jele és néhány sírban előkerültek germán típusú Donar amulettek is. Bár tudjuk, hogy a gepidák ariánus keresztények voltak, és más temetőkben vannak is a kereszténységre utaló leletek, ebben a korban inkább feltételezhetjük a pogány és keresztény hagyományok egymás mellett élését.

A kiállítás rendezői a túlvilágra átkelő tiszaugi és tiszapüspöki gepidák sírjaiban hátra hagyott

tárgyak és emlékek alapján hitelesen rekonstruálták az egyének és a közösségek kulturális kapcsolatait, mindennapi életét, elfeledett szokásait, rítusait, életmódját és egykori környezetét. A biológiai örökség részét képező csontvázak alapján pedig antropológusok következtettek az egészségre, betegségekre, a munkától elszenvedett fizikai terhelésre vagy harci sérülésre utaló nyomokra. Elismerés illeti a kiállítás rendezőit, B. Tóth Ágnes, Masek Zsófia, F. Kovács Péter és Wilhelm Gábor régészeket, mert mintaszerűen tárták elénk két kora középkori gepida település kulturális világát és lebilincselő mindennapjait. E két közösség tagjainak élete túlmutatott a Közép-Tisza-vidéken, mert kapcsolatot tartottak fenn az erdélyi és szerémségi gepidákkal, a pannoniai langobardokkal, eljutottak a Bizánci Birodalom határait és Itáliában is megfordulhattak.

Budapest, 2022. február 28.

Vida Tivadar

Crossings to the other world

Archaeologists find past people frozen in the final act of their lives, in the very moment when they're crossing into the next world, and attempt to reconstruct their whole lives from the particulars of this last scenario. Every detail of a funeral is determined by the rules of this transition rite. Thus, every funeral is a strictly regulated episode with the main aims of helping the deceased to end their earthly life and get prepared for the afterlife journey, also creating a structure for the mourners for paying last respects, and enabling us to see the deceased and the mourning community in the full splendour of their earthly lives. There's hardly a better opportunity than the one represented by a funerary scene for scientists to reveal, based on finds and archaeological phenomena, what Gepids thought about themselves and the world they lived within.

One might ask: Why are this Germanic people, Gepids, of interest to us today? It seems they were out of the limelight in the past, as both scientists and the public focused instead on Goths and Langobards (Lombards), their contemporaries with a greater influence on European history. What can we learn then from the history of the Gepids? How does an assessment of the finds from the

cemeteries of Tiszapüspöki and Tiszaug, presented in the exhibition, improve our understanding of the Gepidic Period's history, the working of the Gepid society, and the life and relationships of Gepids themselves? An anecdote related to Professor István Bóna illustrates how closely Gepids are linked to the early history of the Carpathian Basin. A renowned scholar of the Gepid and Langobard periods, he introduced his lecture on Gepids in the early 1980s with his characteristic humour as follows: "You see, just as the Tisza was considered the most Hungarian river because it both originated and flowed into the Danube in Hungary, so the Gepids can be considered the 'most Hungarian' Germanic people because their entire dwelling area was located in the territory of former Hungary, in the Tisza region, in Transylvania and in the eastern part of Sarmia" (this statement can only be accepted today in terms of the geopolitical relations in Europe more than a century ago). However, the historical significance of Gepids points beyond local boundaries as their material and spiritual culture was closely linked to the world of early medieval Europe that emerged after the fall of the Roman and the Hun Empires.

The barbarian centres of power, the kingdoms which today's European nation-states regard as

their former predecessors became established in the territories and peripheries of the Roman and Byzantine empires at that time, in the 5th and 6th centuries AD. These early kingdoms preserved some preferred elements of late antique material culture and combined them with their barbarian traditions. These new geopolitical formations included the Frank Kingdom in the territory of today's Belgium, the Visigoth Kingdom in Gaul and Spain, the Vandal Kingdom in North Africa, and the Eastern Goth (and, later, Langobard) Kingdom in what is Italy now.

Interestingly, in this period there was an active cultural communication network that linked Anglo-Saxon Britain and Transylvania via the Rhine and Danube regions. The culture of the involved peoples is characterized by a strong influence by the Germanic Merovingian world and its late antique features. The Gepids and the Thuringians lived at the eastern fringes of this network. The Gepids' close cultural and political links with the late antique-early medieval European world are best attested by the burials of the Gepid king in Apahida/Apahida in Transylvania (Romania) and the Frankish king Childeric in ancient Tornacum (now Tournai, Belgium). The two burials show identical royal representation, insignia of rank, and equally high-quality attires and artefacts designed in the same style. That these finds enabled us to learn about the insignia of rank of Gepid kings and get to know some of the lavishly decorated articles for their personal use is exceptionally fortunate, as these informations helps us to reconstruct the European connection network of the Gepidic elite and determine their position and social context within. We have no similar outstanding sources in the records of the Langobards, the Swabians, or the Goths.

After the storms of the Migration Period, the early Middle Ages brought relative political stability and slow economic development in Europe. Permanent settlements that became inhabited for generations were established, and in their vicinity, burial places were founded that gradually expanded into row cemeteries comprising hundreds or thousands of graves. In the eastern part of the Carpathian Basin, the reorganisation of life after the Hun Period is marked by the appearance of small grave groups and scattered farmstead-like settlements, and later by the emergence of permanent villages. This seems to have happened in the Tisza region as well, as the archaeological record suggests that the cemeteries at Tiszapüspöki and Tiszaug were used for about three or four generations.

The ancient Byzantine culture in the Mediterranean was a tremendous cultural attraction for early medieval European kingdoms, entangling themselves in dynastic marriage relations, while the Byzantine Empire and the Kingdom of Italy represented a just as great real political challenge for them. Like other Germanic peoples, the Gepids sought to enter the Byzantine Empire because they wanted to benefit from the advances of that rich and fascinating civilisation. In 473 AD, they occupied the former imperial city of Sirmium (now Sremska Mitrovica, Serbia) and attempted to establish a "Roman-style" barbarian kingdom following the Italian Goths' example. Eventually, they lost Sirmium but managed to regain it from the Goths later; we know that in 567 AD, the city was the seat of the last Gepid king, Kuniund, and the Arian bishop, Thrasarik, who, after having been defeated by the Langobards, fled to Constantinople with the royal symbol, the treasury. The Gepids, as active players in the great power games of southern Europe, faced not only Byzantium but also the Eastern

Gothic Kingdom in Italy. Theodoric the Great settled a group of Gepids from Syrmia to the Rhône; later, Gepid troops fought as Byzantine mercenaries against the Goths in Italy. This direct cultural influence from the Mediterranean is reflected by the archaeological record of Gepids: it contains early Byzantine jewellery types, elements of attire, and everyday articles in numbers. The buckles and weapons decorated with inlaid cellwork mounts and the exhibited rock crystal buckle frame were all made in the neighbouring Byzantine Empire. Some of the more valuable relics (for example, ornate weapons) may have been diplomatic gifts or brought along by returning mercenaries, while other articles might have been obtained via cross-border exchange or trade transactions.

Archaeological research has given many thoughts to world-famous finds glinting the fabulous wealth of Gepid royal dynasties and outlining their far-reaching and complex European connection system. This exhibition focuses on the stratified Gepidic society through the communities of two villages instead, unfolding details hidden in the commoners and the local elite's archaeological record by assessing it from a geographical and diverse thematic points of view. The creators' attempt to highlight the marks related to the two primary sources of cultural impulse (early medieval Europe and the Byzantine world) in the find material of the cemeteries at Tiszapüspöki and Tiszaug was an absolute success. Besides, this exhibition even sheds light on the autochthonous local, Tisza-region traits in Gepids' economic and cultural evolution. The most important lesson to be learned from it is that by assessing them together, the archaeological record and the skeletons (persons) representing the local biological heritage delineate an inclusive community characterised by ethnic and cultural diversity.

While the cemeteries with hundred and two hundred graves, respectively, mark stable and lasting settling in both places, according to a physical anthropological evaluation of the remains, the two local populations' composition and origins are different. Both populations amalgamated persisting Sarmatian, Germanic, and eastern origin elements, the latter being the descendants of groups who had settled in the area during the Hun Period. However, the proportion of eastern elements in the Tiszapüspöki population is higher. Graves with a sidewall niche and the custom of artificial cranial deformation (skull distortion) are also part of the Hunnic heritage. In the near future, genetic and isotopic analyses will be carried out on the well-preserved skeletons recovered from the two cemeteries in the framework of the HistoGenes ERC international project of the Archaeological Institute of the Eötvös Loránd University. We hope that the results of the planned biosocial evaluation will reveal family relations and help us understand the principles behind the organisation of communities and the social network, and provide us information about past lifestyle, diseases, and dangers in life.

The high number of sword burials (with a *spatha*) in the cemetery at Tiszapüspöki is surprising even though their overall proportion is low compared to coeval Langobard or other western Meroving-period Germanic cemeteries. From one of the graves, an inlaid and nielloed gilded silver scabbard mount has been recovered; while its decoration, designed on the "first Germanic animal style," links the artefact to the western Merovingian cultural sphere, the quality of craft suggests a local metalsmith. The unique boat burials might refer to northern European traditions. At the same time, the presence of a double-edged eastern-type sword indicates the persistence of some groups and elements of their culture of eastern

steppe origin after the Hun Period. In the exhibition, past women's attires became revived by artistic reconstructions, while warriors, women, and girls from Tiszaug and Tiszapüspöki came to life for us on full-length drawings.

The discovery of new evidence of minting in Syrmium from the Tisza region, a development of recent excavations, was quite a sensation. Such coins, designed after Byzantine and Italian fashion, were only known as surface finds from settlements in Syrmia beforehand. The first contexted Gepid-period coin finds are those from the cemeteries at Tiszaug and Berettyóújfalu, respectively, representing the Gothic period of Syrmian minting. Minting was part of the royal representation in the Gepid Kingdom, and the coins issued by King Kunimund indicate that the Gepid king measured himself to be equal to the Byzantine emperor. The young man from whose grave the coins were recovered has perhaps been in Syrmia as a soldier, and the small amount of money was maybe his pay, just like the golden *solidus*, issued by Anastasius I, in the weapon burial of another adult man. Not long ago, the discovery of the marble tomb of Thrasaric in Constantinople was an exceptional moment in the research of the close ties between the Gepids and the Byzantine Empire. Thrasaric was the son of the Gepid king Thrafastila who was killed by Goths in 504 AD. He is mentioned on his tombstone as *comes domesticorum*, personal guard to the Byzantine emperor.

Many visitors will remember for long the dramatic painting depicting a funeral in the Gepidic village at Tiszaug, with loosely sketched scenarios portraying diverse activities of daily rural life in the background. Life and death meet in the picture. There are only a few artefacts in the cemetery that

give any hint of Gepid religion and beliefs. The many pots in the graves mark pagan food sacrifice, and in some graves, there are also Germanic-style Donar amulets. Although we know that Gepids were Arian Christians and there are finds related to Christianity in other Gepidic cemeteries, it is more realistic to assume that pagan and Christian traditions coexisted in this period.

Based on the finds discovered in burials of Gepids who had crossed to the other world in Tiszaug and Tiszapüspöki, the creators of this exhibition have built a faithful reconstruction of Gepid persons' and communities' cultural relations, daily life, forgotten customs, rituals, lifestyle, and former environment. Physical anthropologists have examined the recovered elements of Gepids' biological heritage: their skeletons, and unveiled what was to be learned about their health conditions, the diseases they suffered from, and the lesions related to heavy physical work and stress or violence. We have to appreciate the exemplary work of the archaeologists who orchestrated this exhibition. Ágnes B. Tóth, Zsófia Masek, Péter F. Kovács, and Gábor Wilhelm have provided us with an outstanding presentation of the cultural world and fascinating daily life of two early medieval Gepidic villages. The lives of these two communities' members point beyond the Central Tisza region: they maintained contacts with Transylvanian and Syrmian Gepids and the Langobards in Pannonia, reached the fringes of the Byzantine Empire, and perhaps also ventured into Italy.

Budapest, 28 February 2022

Tivadar Vida